

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Dahiliye Nezareti Kalemi Mahsus Müdüriyeti, nr. 46/46-2, Lef 39-46; BA, DÜİT, nr. 69 (3-47); BA, Meclis-i Vükelâ Mazbataları, nr. 162/39, 179/12, 180/14, 231/215, 238/44, 241/233 A, B; BA, *Sicill-i Ahval Defteri*, nr. 183, s. 100; Mehmed Memduh, *Esvât-ı Sudür*, İzmir 1328, s. 55-56; Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi* (İstanbul 1940), İstanbul 1981, s. 286-291; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 381, 383-388, 396, 404; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1963, VI, 3460-3472; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, IV, 1763-1804; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Ankara 1940, II/1, s. 467-480; II/3, s. 103-104, 333-399, 406-414; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul 1984, I, 26, 29, 125, 154, 173-174, 273-275; III, 67-79; Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım I*, İstanbul 1991, s. 345-347; Mehmed Selahaddin Bey, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, İstanbul 1989, s. 3-41; İkdâm, sy. 6028, İstanbul 5 Aralık 1913, s. 3; sy. 6032 (9 Aralık 1913), s. 3; sy. 6035 (12 Aralık 1913), s. 3; sy. 6093 (8 Şubat 1913), s. 3; sy. 6098, s. 3; *Tasvir-i Efkar*, sy. 761, İstanbul 19 Mayıs 1913, s. 1; sy. 762 (20 Mayıs 1913), s. 1; "Hakkı Paşa, İbrahim", *TA*, XVIII, 335-336; Feroz Ahmad, "İbrahim Hakkı Paşa", *EP* (İng.), III, 993-994.

ZEKERİYA KURŞUN

İBRÂHİM HAMDİ

(ö. 1176/1762-63'ten sonra)

Atlas adlı eseriyle tanınan Osmanlı coğrafyacısı.

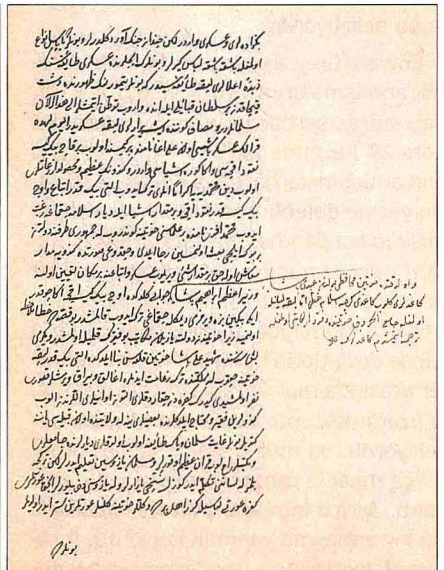
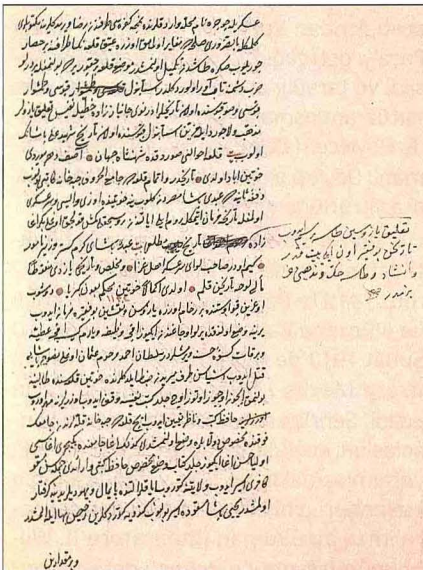
Hayatı hakkında bilinenler hemen tamamen kendi eserine dayanmaktadır. Bu gün Bartın'a bağlı olan Ulus ilçesinin Endüç Çiftliği / Küçük Endüç köyünde doğduğunu belirten İbrâhim Hamdi ailesinin on iki imamdan Zeynelâbidin'e kadar uzandığını, dedesi Seyyid Hüseyin ve babası Seyyid Bayram'ın ziraatla uğraştıklarını, babasının II. Mustafa'nın (1695-1703) Avusturya seferleri dolayısıyla bir süre Tımuşvar'da bulunduğunu, dönüşte Edirne'de öldüğünü ve Gazi Mihâl Köprüsü başında gömüldüğünü yazar. Ayrıca anne tarafından akrabaları hakkında da geniş bilgi verir. Yine eserinden öğrenildiğine göre İbrâhim Hamdi çocukluk ve gençlik yıllarını babasının yanında önce Yanova'da, bu kalenin düşmesi üzerine de Tımuşvar'da geçirdi ve tahsilini burada tamamladı. Tasavvufî terbiyesini, II. Mustafa ile III. Ahmed'in ikram ve iltifatlarına nâil olan Selim Dede'den aldı. Fakat asıl hocası kendisinden Arapça öğrendiği ve tefsir okuduğu el-Hâc Eyyüb Efendi'dir. Tımuşvar'da dersiâm olan Peçuylu Pîri Ahmed Efendi de hocalarındandır. Yerli kulu becebelerinden olduğu anlaşılan İbrâhim Hamdi (*Atlas*, vr. 254^a), Tımuşvar'daki

yıirmi yıllık ikametini esnasında çeşitli görevler üstlenmiş, bu vesileyle de birçok yerde bulunmuştur. Zengin bir aileye mensup olduğundan bu şehrin 1716'da düşmesi dolayısıyla maddî yönden büyük zarara uğradı (a.g.e., vr. 255^b). Daha sonra Tirnova'ya döndü ve Hotin'e yerleşti. 1721'de başlayan Hotin Kalesi'nin tamirinde görev aldı. Ardından cebehâne kâtibi, bir süre sonra da Hotin defterdarı ve Hotin muhafızı Abdi Paşa'nın kâtibi oldu. Başta İstanbul olmak üzere birçok merkezle, bu arada Lehistan'da bulunan müslüman Tatar oymağı Lipkalar'la yapılan yazışmalar onun tarafından gerçekleştirildi. 1727'de Amasra'ya giden İbrâhim Hamdi, 1733-1734 yıllarında İstanbul'da Akbiyık mahallesinde oturmuş, bu sırada Ayasofya Camii'nde I. Mahmud tarafından yaptırılan tamirati incelemiştir (a.g.e., vr. 125^b). 1736-1737 seferleri sırasında ordu mensubu olarak İsakçı, Kartal ve Babadağı'nda bulunan İbrâhim Hamdi'nin bütün ömrü kendi ifadesine göre sınır boylarında geçmiş, 1749'da annesini ziyaret amacıyla memleketine gitmiş ve yoğun bir şekilde eserini telifle meşgul olmuştur. Vefat tarihi bilinmemekle beraber bunun, eserinde yer alan ve kendisine ait olan bir ilâvede görülen 1176 (1762-63) yılından sonra olduğu anlaşılmaktadır.

İbrâhim Hamdi'nin ciddi, dürüst, sorumluluk sahibi bir kişi olduğu, çeşitli dil-

leri öğrenmeye olan kabiliyetini Lipkalar'la yazışmalarda gösterdiği, seyahat etmeyi sevdiği anlaşılmaktadır. Hotin Kalesi'nin tamirinin bitimine Abdi Paşa'nın isteğiyle söylediği tarih manzumesi şairlik yönünün de bulunduğu ortaya koymaktadır. Bu manzumeye Rusçuklu Gümüş Kolçakoğlu Bekir Ağazâde ta'lik hatla taşaya yazmış, İbrâhim Hamdi de bunu oyarak taşaya işlemiş ve tezhiplenmiştir. Ayrıca başka mimari eserlere de manzum tarihler yazıp hakkâklık yaptığı, meselâ 1137'de (1724-25) ölen oğlu Seyyid Abdurrahman'ın mezar kitâbesini yazarak taşaya nakşettiği bilinmektedir. Zağarcıbaşı Kayyimoğlu Mehmed Ağa'nın yaptırdığı hayratın yazısı ve nakşı da yine ona aittir (a.g.e., vr. 278^a).

İbrâhim Hamdi'nin şöhreti *Atlas* adlı coğrafya kitabından gelir. İki cilt olarak telif edilen eserin sadece II. cildi bugün elde mevcuttur (aş. bk.). İlk cildi ve dolayısıyla dîbâcesini elmadığından eserin ismi de bir süre meçhul kalmıştır. Karaçon İmre tarafından "çoğrafyaya dair bir kitap" şeklinde bahsedilen eserin (*TOEM*, I/3 [1329], s. 188) adının *Atlas* olduğunu ilk defa, muhtemelen kitabın tamamını görmüş olan Bursalı Mehmed Tâhir kaydetmiştir (*Osmanlı Müellifleri*, III, 317). Nitekim eser üzerinde ilk çalışmayı yapan Talat Mümtaz Yaman da kullandığı nüshanın iç kapağında, daha sonra yazıldığı anlaşılan "Atlas-ı İbrâhim Hamdi Efendi,

İbrâhim Hamdi'nin *Atlas*'ından iki sayfa (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2044, vr. 276^b, 341^a)

1163" kaydının bulunduğunu belirtmektedir (*Ülkü*, XV/85 [1940], s. 42).

Atlas'ın telif tarihi için farklı görüşleri sürülmüştür. Talat Mümtaz Yaman'ın kullandığı nüshada müellif çeşitli yerlerde eserinin yazım tarihini vermemekteyse de bu tarih 1163 yılının 1 ve 24 Rebülevveli (8 Şubat, 3 Mart 1750), 25 Zilkadesi (26 Ekim 1750) şeklinde farklılıklar arz etmektedir. Yaman da I. cildi üzerinde yaptığı tesbitlere dayanarak *Atlas*'ın 1142-1162 (1729-1749) yılları arasında yazılmış olduğunu belirtmektedir (*a.g.e.*, s. 42). Bu değişik tarihler aslında ilgili bölümlerin kaleme alındığı zamana dair olsa gerektir. Bundan da *Atlas*'ın temize çekilmeyip müsvedde halinde kaldığı sonucu çıkarılabilir. Nitekim II. cildin müellif tarafından gözden geçirilerek tashih edilmiş olması da bu kanaati doğrular gibidir. Burada ta'lik hatla görülen "mükerrerdir, minhu, sah, tasdik" gibi düzeltmelerle ilgili geleneksel ifadelerin bizzat müellife ait olduğu kesindir. Zira Hotin Kalesi'nin tamiriyle ilgili kısmın metinde nereye gireceği gösterilerek, "Ta'lik yazısını taşla resm edip târihini bu fakir on iki beyit kadar inşad ve taşla hakk ve tezhîbi dahi bizimdir" denilmiş, sonuna da "sah" konulmuştur (*Atlas*, vr. 276^b). Bu tür ilâveler eserin başka yerlerinde de bulunmaktadır (*a.g.e.*, vr. 341^b). Müellife ait son telif tarihi 15 Cemâziyelevvel 1176 (2 Aralık 1762) olup burada zelzele sonucunda yıkılan Edirne Murâdiye Camii'nin tamiriyle ilgili olarak padişah fermanı ve sadrazam mektubunun sâdir olması hakkında bilgi vardır (*a.g.e.*, vr. 190^a). Eserde "tasdik" ile başlayan ve okunaklı bir nesih hatla yazılan ilâvelerin ise geç tarihli olduğu ve eseri temellük eden biri tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Muhteva bakımından *Atlas* önceki Osmanlı coğrafyacılarının eserleri gibi arzın tarifi, hareketleri ve astronomi hakkında bilgilerle başlamaktadır (Yaman, *Konya*, II/22-23 [1938], s. 1209). I. ciltte Anadolu şehirleri, II. ciltte Afrika, Avrupa ve Amerika kıtalarının şehirleri hakkında mâlumat verilmektedir. Şehirlerin adları, enlem ve boylam daireleriyle buldukları iklim belirtildikten sonra coğrafi tavsiflerine geçilmiş, bu arada bazı folklorik bilgilerle dağlar, nehirler, göller ve denizler gibi yeryüzü şekillerinden de söz edilmiştir. Ancak eserde üst ve alt başlıklardaki tenâsübü gösterecek şekilde belli bir terminolojinin kullanılmadığı, tertibinin de bozuk olduğu görülmektedir.

Atlas'ın I. cildi yakın zamana kadar Târih-i Osmânî Encümeni üyelerinden Ah-

med Tevhid Bey'in özel kütüphanesinde iken (İmre, I/3 [1329], s. 188) 1934 yılında onun tarafından Talat Mümtaz Yaman'a hediye edilmiştir. Yaman elindeki nüshayı başı ve sonu noksan, 346 varaktan ibaret, güzel bir nesihle yazılmış olarak tavsif etmektedir (*Ülkü*, XV/85 [1940], s. 41). Fakat 1942'de Kastamonu'da çıkan yangında Yaman'ın kütüphanesi, bu arada *Atlas*'ın I. cildi de yanmıştır (Orhonlu, *TD*, XIV/19 [1964], s. 117). Eserin II. cildi Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Esad Efendi, nr. 2044). İlk satırının, "... olup lisanların tekellüm ederler" şeklinde başlaması II. cildinin baş tarafının da eksik olabileceğini düşündürmektedir. Daha ileride de (*Atlas*, vr. 60^b-61^a) eksiklikler vardır. Fakat bu cilt sonu itibarıyla tam olup ta'lik hattıyla 509 varaktır.

Eserin önemli bir kısmı, müellifin gerçekleştirdiği seyahatleri sırasındaki gözlemlerine dayanmaktadır. Nitekim memleketi ve yöresiyle Tımışvar ve Hotin tarafları başta olmak üzere birçok Rumeli şehri, Lehistan'da yaşayan Tatar oymağı Lipkalar ve İstanbul'a dair verilen bilgiler orijinal olup İbrâhim Hamdi'nin gözlemlerini yansıtmaktadır. Müellif gidemediği yerler için şifahi ve yazılı kaynaklara başvurmuştur. Ancak eserin asıl önemli kısmı yazılı kaynaklara dayanmaktadır. En çok kullandığı eser de Kâtib Çelebi'nin *Cihannümâ*'sıdır. İki eser arasındaki benzerlik o derecededir ki Talat Mümtaz Yaman *Atlas*'ı *Cihannümâ*'nın ilâveli nüshası olarak nitelermekte, bu hükmünü teyit için de her iki eseri karşılaştırmaktadır. Bununla birlikte Yaman, *Atlas*'ta müellifin memleketi ve yöresiyle ilgili olarak *Cihannümâ*'dan farklı bilgilere dikkat çekmiş ve bunları yayımlamıştır (*Ülkü*, XV/85 [1940], s. 41-44). Bir başka araştırmacı ise Yaman'ın verdiği bilgilere dayanarak I. cildin, Müteferrika negri *Cihannümâ*'daki Ebû Bekir b. Behrâm ed-Dımaşki'den alınan tasvirlerle, II. cildin ise birinci telif *Cihannümâ*'ya ve Dımaşki'nin *İhtisâr-ı Tahrîr-i Atlas Mayor*'una zeyil olduğu kanaatindedir (Sarıcaoğlu, *Kâtib Çelebi Cihannümâsı ve Kaynakları*, s. 128-129). Gerçekten *Cihannümâ*'nın üç telif merhalesinin bulunduğu, ayrıca *Atlas Mayor*'u tercüme eden Ebû Bekir b. Behrâm'ın, birinci telif nüshasının derkenarlarına ve ana safhaya müdahaleler yapması yanında ikinci telifte zeyil olarak bir eser yazdığı bilindiğinden (Sarıcaoğlu, *Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, s. 121-142), İbrâhim Müteferrika'nın tasarruf ve ilâvelerle neşrettiği matbu *Cihannümâ*'ya dayanan Yaman'ın id-

diası ihtiyatla karşılanmalıdır. *Cihannümâ*'nın ana kaynaklarından olan Aşık Mehmed'in *Menâzırü'l-avâlim*'i de *Atlas*'ın kaynaklarından olmalıdır. İbrâhim Hamdi, bu eseri ya doğrudan ya *Cihannümâ* veya buna Ebû Bekir b. Behrâm'ın yaptığı ilâveler dolayısıyla kullanmış olmalıdır. Nitekim Selânik ve Köstendil şehirleri anlatılırken *Menâzırü'l-avâlim* ile olan paralellik bu kanaati kuvvetlendirmektedir (*Menâzırü'l-avâlim*, II, 16^a, 22^a; *Atlas*, vr. 205^b, 208^b). Bu tesbitler ışığında *Atlas*'ın *Cihannümâ*'nın ilâveli bir nüshası değil, önemli ölçüde yazarın kendi müşahede ve duyduklarına dayanan orijinal bilgilerle ikmal edilmiş ve yer yer *Menâzırü'l-avâlim*'le desteklenmiş bir eser olduğu söylenebilir. Nitekim İbrâhim Hamdi'nin, Osmanlı coğrafyacılığının anılan temel eserleri dışındaki kaynakları arasında *Nüzhetü'l-müşâk*, *Mu'cemü'l-büldân*, *Kitâb-ı Bahriyye*, *Hıtâyname*, *Kühü'l-ahbâr*, *Enîsü'l-müsâmirîn*, *Coğrafya-yı Kebîr*; Münecimbaşı, Strabo, Plinius, Platon gibi Doğu ve Batı dünyalarının tanınmış eser ve yazarlarının adlarını da vermesi yukarıdaki hükmü desteklemektedir. Ancak İslâm tarih ve coğrafya yazıcılığı geleneğinin icabı kaynakların dizi halinde bir eserden diğere in-tikal ettiği hatırlanmalı ve yukarıdaki kitapların hepsinin İbrâhim Hamdi tarafından görülmemiş olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. İbrâhim Hamdi'nin eserinin daha sonraki coğrafyacılar tarafından kaynak olarak kullanıldığı söylenebilir. Nitekim *Atlas-ı Cihân* adlı coğrafya kitabının (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, *Coğrafya*, nr. 75), *Terceme-i Târih-i Mühendis Karyo* adıyla İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı II. cildi (TY, nr. 5976-5977) *Atlas*'ın II. cildiyle paralellik göstermektedir.

İbrâhim Hamdi ve *Atlas*'ından ilk bahseden kişi Bursalı Mehmed Tâhir'dir (*Osmanlı Müellifleri*, III, 317). Karaçon İmre, Ahmed Tevhid nüshasını kullanarak Yalova kâğıt fabrikasıyla ilgili bilgileri "İbrâhim Müteferrika" adlı makalesinin sonuna eklemiştir (*TOEM*, I/3 [1329], s. 188-189). Talat Mümtaz Yaman da önce yine Ahmed Tevhid nüshasındaki Konya ve yöresiyle ilgili mâlûmatı (*Konya*, II/22-23 [1938], s. 1208-1219), sonra da yazarın memleketi ve civarı hakkında verdiği bilgileri (*Ülkü*, XV/85 [Mart 1940], s. 41-49; XV/86, s. 147-154; XVI/87, s. 248-257) yayımlamıştır. İbrâhim Hamdi ve eseri hakkında en geniş incelemeyi Cengiz Orhonlu yapmış, muhtevasını yansıtabilme ve istifadeyi kolaylaştırmak için varak numara-

İBRÂHİM HAMDİ

ralarını da vererek eserin fihristini neşretmiştir (TD, XIV/19 [1964], s. 118-140). Lipkalar'la ilgili makalesinde ise *Atlas*'ın bu kavme dair kısmının metnini yayımlamıştır (TM, XVI [1971], s. 74-75). Kemal Samancıoğlu Bartın'la, Necdet Sakaoğlu Amasra ile ilgili çalışmalarında Yaman'ın neşirlerine dayanarak *Atlas*'tan iktibaslarda bulunmuşlardır.

Müellif, kaynaklarını kullanırken dikkatli davranmış, mâkul olmayan fikirleri tenkit etmekten çekinmemiş (*Atlas*, vr. 120^b), zamana uymayan düşünceleri ayırmaya özen göstermiştir. İbrâhim Hamdi'nin birikimi, coğrafya ilminin XVII. yüzyıla kadar ulaştığı merhaleyi de bilmesine imkân tanıyordu. Dünyanın yuvarlaklığını örneklerle açıklayan müellif zaman-mekân açısından iklimleri, enlem-boylamları, klasik coğrafya bilgilerini ve coğrafi keşiflerin sonuçlarını göz önünde tutarak rakam değerleriyle açıklamış; med-cezir hadisesini, hava ve rüzgâr hareketlerini incelemiş; ancak Batı menşeli eserler yanında Ebû Bekir b. Behrâm'ın eserini de bilmesine rağmen kâinatın merkezinin arz değil güneş olduğu şeklindeki yeni fikre eserinde yer vermemiştir. Ayrıca müellifin, XVIII. yüzyıldaki coğrafya ilminin ulaştığı seviyeden pek haberdar olmadığı da anlaşılmalıdır (Orhonlu, TD, XIV/19 [1964], s. 133-136).

BİBLİYOGRAFYA :

İbrâhim Hamdi, *Atlas*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2044; Âşık Mehmed b. Ömer, *Menâzirü'l-avâlim*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 616, tür.yer.; a.e.: *Tahlil-Metin* (haz. Mahmut Ak, doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; *Osmanlı Müellifleri*, III, 317; Cengiz Orhonlu, "Geographical Knowledge Amongst the Ottomans and the Balkans in the Eighteenth Century According to Bartınli Ibrahim Hamdi's Atlas", *An Historical Geography of the Balkans* (ed. Francis W. Carter), London 1977, s. 271-292; a.mlf., "XVIII. Yüzyılda Osmanlılar'da Coğrafya ve Bartınli İbrahim Hamdi'nin Atlası", TD, XIV/19 (1964), s. 115-140; a.mlf., "Lipkalar", TM, XVI (1971), s. 57-87; Necdet Sakaoğlu, *Amasra'nın Üç Bin Yılı*, İstanbul 1987, tür.yer.; Fikret Sarıcaoğlu, *Kâtib Çelebi Cihannümâsi ve Kaynakları* (yüksek lisans tezi, 1990), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; a.mlf., "Cihannümâ ve Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşki-İbrahim Müteferrika", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, s. 121-142; Kemal Samancıoğlu, *İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın*, Ankara 1991, tür.yer.; Karaçon İmre, "İbrahim Müteferrika", TOEM, I/3 (1329), s. 188-190; Talat Mümtaz Yaman, "200 Sene Evvel Konya, Uluslu İbrahim Hamdi Efendi'ye Göre", Konya, II/22-23, Konya 1938, s. 1208-1219; a.mlf., "Cihannümâ'nın İlâveli Bir Nüshası", *Ülkü*, XV/85, Ankara 1940, s. 41-49; Metin Tuncel, "Bartın", DİA, V, 88; a.mlf., "Coğrafya [Osmanlılar Dönemi]", a.e. VIII, 65.

MAHMUT AK

İBRÂHİM HAN

(ö. 1031/1622 [?])

İbrâhim Hanzâdeler
ailesinin kurucusu,
Osmanlı devlet adamı.

1565'te doğduğu tahmin edilmektedir. Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa ile II. Selim'in kızı Esmâhan (İsmihan) Sultan'ın oğludur. Sonraki devre ait bir kayda göre doğumu bir müddet gizlenmiş, II. Selim'in saltanatı döneminde ortaya çıkarılınca kendisine dedesi tarafından İbrâhim Han adı verilmiştir (Ayvansarayî, II, 38). Ancak çağdaşı kaynaklarda bu bilgi yer almadığı gibi han unvanı da zikredilmez. Selânikî, onun adını Mehmed Paşa oğlu Sultan-zâde İbrâhim Bey veya Ağa şeklinde yazarak 1003 Muharreminde (Eylül 1594) Sinan Paşa'nın aracılığı ile kapıcıbaşı olduğunu belirtir (*Târih*, s. 390). Diğer kaynaklarda da İbrâhim Ağa adıyla anılır (Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, s. 93; Naîmâ, I, 296). Yalnız Atâî kendisinden İbrâhim Han diye söz etmiş ve Sokullu Mehmed Paşa'nın meşhur bir âlim olan Hasan Meânicî'yi Amasya'dan onun eğitimi için getirttiğini yazmıştır (*Zeyli Şekâik*, s. 274). Bu kayıttan anlaşıldığına göre iyi bir tahsil gören İbrâhim babası tarafından bir devlet adamı olarak yetiştirilmek istenmiştir. Fakat III. Murad döneminde babasına karşı oluşan muhalefet onun da geleceğini etkilemiş ve hânedana mensubiyeti, hakkında sürekli şüphe beslenmesine yol açmış olmalıdır. Uzun süre sadece kapıcıbaşılık görevini yürütmüş ve önemli bir göreve getirilmemiş olması muhtemelen bu sebebe dayanmaktadır. Hatta Eğri seferine çıkılacağı zaman 1004 Şevvalinde (Haziran 1596) III. Mehmed'in gazabına uğrayıp azledilmişse de (Selânikî, s. 608) kısa bir süre sonra yeniden bu göreve getirilmiştir. Zira Vezîriâzam İbrâhim Paşa'nın 1005 Zilkade sonlarında (Temmuz 1597) bütün beylerbeyi, sancağ beyi ve timarlı sipahilerin sefere çıkmaları yolundaki emrini gerekli yerlere ulaştırmakla onun görevlendirildiği bilinmektedir (a.g.e., s. 696). Ayrıca 1010 (1602) yılında Celâlî Karayazıcı Abdülhalim'in kardeşi Deli Hasan'ın isyanını bastırmak üzere Tokat'ta bulunan ve bu görevden alınacağını duyunca azil haberini getiren kapıcıbaşıyı öldürteceğini bildiren ağabeyi Sokulluzâde Hasan Paşa'ya bu haberi iletme görevi ona verilmiş, hatta bu yüzden Hasan Paşa tarafından tehdit edilmiştir (Naîmâ, I, 296). I. Ahmed'in

tahta çıkışı (1603) onun için bir dönüm noktası oldu. 1013 Saferinde (Temmuz 1604) zeâmet sahibi olan oğlu Abdullah'la birlikte sefere katılmama, padişahın yanında bulunma ve padişah sefere çıktığı vakit gitme imtiyazı kazandı. Bundan birkaç ay sonra başkapıcıbaşı oldu (25 Rebiülâhîr 1013/20 Eylül 1604). Bir ara görevden alındıysa da 28 Receb 1013'te (20 Aralık 1604) vazifesine iade edildi (BA, A. RSK, nr. 1477, s. 11, 24, 42).

Bu görevde dört yıldan fazla kaldığı anlaşılan İbrâhim Han, Fâtiş Kanunnâmesi'nin sultan oğullarına beylerbeylik verilmeyeceği şeklindeki hükmüne rağmen 15 Cemâziyelevvel 1018'de (16 Ağustos 1609) Bosna beylerbeyliğine getirildi (BA, A. RSK, nr. 1481, s. 60). Bu tayinde, babasından kendisine intikal eden Atmeydanı'ndaki sarayın arsasını Sultan Ahmed Camii ve Külliyesi inşaatı için padişaha hediye etmesinin rolü olduğu da belirtilir (*EJ²* [Ing.], III, 995). 1021 Şevvaline kadar (Kasım 1612) Bosna beylerbeyliğinde bulunan İbrâhim Han'ın (BA, A. RSK, nr. 1484, s. 7, 34) bundan sonraki görevleri hakkında açık bir bilgi yoktur. Bu tarihlere Özi, Eğri ve Niğbolu'da beylerbeyi olarak görev yapan, 1028'de de (1619) ikinci defa Bosna beylerbeyi olan İbrâhim Paşa'nın aynı kişi olup olmadığı kesin olarak tesbit edilememektedir. 1031'de (1622) azledildikten kısa bir süre sonra İstanbul'da vefat ettiği belirtilen İbrâhim Han'ın mezarı Eyüp'te babasının türbesindedir.

Kendisinden sonra gelen aile fertleri onun adına nispetle İbrâhim Hanzâdeler olarak anıldı. Bu ailenin mensupları, devlet idaresinde önemli görevlere gelememekle birlikte dönemlerinin en varlıklı ve itibarlı şahsiyetleri olarak göründüler. İbrâhim Han oğlu Mehmed Bey (ö. 1077/1666) defter eminliğinde bulundu. 5 Cemâziyelevvel 1055'te (29 Haziran 1645) yangın tehlikesine mâruz kalan bu aileye ait sarayın İbrâhim Hanzâde sarayı olarak anıldığı ve Kadırga'da bulunduğu bilinmektedir (Şeyhî, I, 153). Selânikî de İran elçisinin ikameti dolayısıyla bu semtteki saraydan söz eder (*Târih*, s. 147). İbrâhim Han'ın torunlarından Ali Bey ise (ö. 1127/1715) yine zamanının en zengin kişilerindendi (Râşid, II, 361). İbrâhim Hanzâde ailesi genellikle Eyüp'te ikamet etmekte olup Sokullu Mehmed Paşa ve Esmâhan Sultan vakıflarının mütevelliliğini üstlenmişti. 1703 Edirne Vak'ası sırasında II. Mustafa'yı tahttan indirmek için Edirne'ye yürüyen âsilerin kendi aralarında yaptıkları tartışmada, Osmanlı hânedanı ye-